

«Голодомор : гірка пам'ять»

Інформаційно-бібліографічна довідка

*Не мовчимо! Бо з нами кожен третій,
Померлий в той страшний голодомор.
Бо з нами двадцять другий, тридцять третій
І в сорок шостім пережитий мор.*

Ніна Виноградська

Світова історія знає чимало масових злочинів. Але ніякий із них своїм масштабом та садизмом не може зрівнятися з запланованим голодомором. Справжньою причиною його було не стихійне лихо. Головним у цій трагедії, як вважають дослідники, стало рішення влади придушити національну самосвідомість українців, їхні претензії на державність, опір українського народу новим порядкам більшовиків, «розкуркуленню» та масовій колективізації.

Мільйони українців померли від голоду. Десятки мільйонів не народилися. Покалічені людські долі. Сироти. Каліки. Пригнічена воля, виснажена душа українського народу. Немислимий масштаб цієї трагедії.

Час дедалі більше віддаляє нас від тих страшних подій. Але пам'ять українського народу жива. Пам'ять – вічна...

ГОЛОДОМОР 1921-1923 ВСТУП

Масштабний за кількістю своїх жертв голод 1921-1923 рр. в Україні, окрім природних чинників та розвалу господарства після семи років виснажливих воєнних дій, мав і соціальні причини, зумовлені владною більшовицькою політикою «викачування» хліба з села, руйнування його традиційних основ. Селяни припинили сіяти більше хліба, бо його потрібно було здавати державі. Жорстока посуха у південних губерніях України призвела до перших голодувань, однак на Лівому- на Правобережній Україні селяни зібрали непоганий врожай. За можливості перерозподілу зерна з цих регіонів трагедії можна було уникнути. Хліб з України справді перерозподілили, але на користь голодних Поволжя та Північного Кавказу, південні українські землі лишилися без допомоги. До Катеринославщини,

Запоріжжя та Донеччини наприкінці 1921 р. додалися Миколаївщина та Одещина. У січні 1922 р. кількість голодуючих сягнула 1890000 осіб, у березні - 3250000, в червні – 4103000. Керівники Кремля помітили, що голод пригнічує повстанську активність селянства. Саме через це вони дали вказівку не припиняти хлібозаготівлі в голодуючих районах України.

Факт голоду на цих територіях замовчувався, бо «братня допомога» Росії виглядала б дивно, якби стало відомо, що в Україні також помирають голодні люди. Інформаційна блокада закінчилася тільки в січні 1922 р., коли в південних регіонах смертність набрала масового характеру. Більшовицька влада звернулася по допомогу до міжнародної спільноти. Як наслідок, було створено широку мережу гуманітарних установ, що спромоглися врятувати життя багатьох людей. Американська адміністрація допомоги (АРА) надала найбільшу частку допомоги - 180,9 млн. пайків. Окрім того, в Україні працювала місія Ф. Нансена та утворений у Берліні за участю Комінтерну Міжнародний комітет допомоги голодуючим радянської Росії. Наприкінці 1922 р. масову смертність з голоду подолали завдяки активній допомозі міжнародних організацій.

Скориставшись цим, восени 1922 р. Москва спробувала розпочати світовий експорт зерна. З України вибрали 13,5 млн. зерна нового врожаю.

Внаслідок цього та завдяки поставок хліба в Росію голод у південних регіонах України протривав ще в 1922р. та протягом першої половини 1923р.

І до сьогодні кількість померлих з голоду 1921-1923 р. в Україні лишається невідомою. Здебільшого дослідники називають близько 500 тис. жертв.

ГОЛОДОМОР 1932-1933 ВСТУП

Голодомор у 1932-1933 роках – штучно створений більшовицьким режимом СРСР. Цинізм трагедії Голодомору полягає, передусім, у тому, що він не був наслідком стихійного лиха, засухи або неурожаю, а результатом цілеспрямованої політики сталінського режиму. Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй резолюції від 28 квітня 2010 р., присвяченій пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, наголосила, що великий голод в СРСР був «викликаний жорстокими зумисними діями і політикою радянського режиму». Багато десятиліть у Радянському Союзі тема Голодомору перебувала під суворою заборонаю. Навіть люди старшого покоління, які пережили цю трагедію, не наважувалися говорити про неї публічно...

Головною причиною Голодомору 1932-1933 рр. стало примусове проведення державних планових хлібозаготівель. Окрім активного вилучення «хлібних лишків», влада вдалася до репресивних заходів проти так зв. «саботажників». Так, 7 серпня 1932 року за ініціативою Сталіна прийняли постанову про «розкрадання колгоспного майна», що каралося розстрілом або позбавленням волі від 10 років. У народі вона отримала назву «Закон про п'ять колосків» та стала основою для розгортання масових репресій проти селян. Наприкінці жовтня 1932 р. до України прибула надзвичайна хлібозаготівельна комісія на чолі з головою РНК СРСР В'ячеславом Молотовим. Від цього моменту маховик репресій запустили на повну потужність. До репресивних заходів додавалися ще й натуральні штрафи – вилучення продовольства й худоби в господарствах, що «заборгували» за нереальними планами хлібоздачі. Більшовицька влада також застосовувала спеціальний позасудовий репресивний захід – занесення на «чорну дошку» районів, сілрад, сіл і колгоспів за «невиконання хлібозаготівель». Це означало їхню ізоляцію, вилучення всього продовольства, заборону ввезення будь-яких товарів, інші жорстокі репресії, що ставали рівнозначними смертному вироку їхнім жителям. Ключовим елементом убивства голодом стала ізоляція України та Кубані. 22 січня 1933 р. директива за підписом Сталіна забороняла виїзд селян з території УРСР і Кубані в інші місцевості Радянського Союзу. Селянам припинили продавати квитки на залізничний і водний транспорт. Дороги блокували підрозділи ДПУ. Тих, хто встиг виїхати, заарештовували та повертали назад. Пізніше заблокували дороги до міст, щоб не пустити до них тих, хто голодує. Взимку й навесні 1933 р. в Україні стрімко зростає смертність від голоду. Найстрашнішим періодом стала весна 1933, коли будь-які продовольчі запаси в більшості селянських родин повністю вичерпались. Щоби врятуватись від смерті, голодні люди шукали будь-що придатне до їжі. Споживали навіть висушені стебла лободи та інших бур'янів. У селах зникли собаки й коти – їх було з'їдено. Часто фіксувались випадки споживання мертвих тварин. Окремці хліба, сухарик став розкішшю, а для багатьох – недосяжною мрією...

З квітня 1932 по листопад 1933 року, за даними істориків, жертвами голоду в Україні стали (за різними оцінками) від 7 до 10 млн людей, зокрема близько 4 мільйонів дітей. З урахуванням непрямих жертв Голодомор забрав життя близько 14 мільйонів людей

Пам'ять про Голодомор у Радянському Союзі перебувала під суворою заборонаю. З 1983 р. українці канадської та американської діаспори щорічно

поминають вбитих голодом в Україні. Тоді ж британець Роберт Конквест та американець Джон Мейс розпочали дослідження голоду 1932-1933 рр.

В Україні про голод 1932-1933 рр. заговорили 1987 року. Першими сказали своє слово Володимир Маняк та Лідія Коломієць. Вони стали засновниками Асоціації дослідників голодоморів в Україні та Українського республіканського історико-просвітнього товариства “Меморіал”. Зусиллями цих людей постало перше українське видання «33-й: Голод: Народна Книга-Меморіал».

За часи радянської влади тема Голодоморув літературі була заборонена, але це не означає, що про неї не писали. Так, нещодавно були розшукані ненадруковані вірші Андрія Малишка, написані ще в 1964 році, в яких згадується Голодомор:

*...Із тридцять третім голим роком,
Голодно-голим та німим,
Та тричі пухлим. Хай би з ним
Поїли б кору і комору,
Траву і шкуру, цвіль і міль,
Та мерли б жовті, як з похміль,
Без трун понесені із двору.
Нізащо. Просто. Без вини.*

Андрій Малишко

ГОЛОДОМОР 1946-1947

Голод в Україні 1946-1947 рр. був викликаний різними факторами. В першу чергу, свою роль відіграла спланована акція сталінської влади по вилученню лишків зерна в селян для надання допомоги «братнім народам» із соціалістичного табору та відбудови промисловості, відновлення військово-промислового комплексу. Звісно, що на початок голоду вплинула Друга світова війна, яка принесла руйнування всіх ланок господарства України. Розорене сільське господарство остаточно підірвала сильна посуха, особливо постраждали південні області.

Післявоєнні хлібозаготівельні плани для України були нереальними, однак партійна верхівка викачувала хліб з села адміністративно-командними методами. В результаті, коли плани виконали лише на 62,4%, влада вдалася до репресій. Керівництво на місцях звинувачували в саботажі, «антибільшовицькому ставленні до хлібозаготівель». Українські селяни ж, на думку Сталіна, взагалі потребували перевиховання як такі, що перебували на окупованій території та контактували з ворогом.

Залишившись без зерна, населення почало голодувати, але замість допомоги, партійне керівництво зняло з централізованого постачання за хлібними картками 3,5 млн. населення, з них 2,9 млн. селян. Свого апогею голод досягнув узимку та навесні 1947 р. Голодування охопило майже всі українські території, тільки західні області зібрали достатній врожай. Саме завдяки можливості потрапити до цих регіонів і купити чи вимінити довгоочікуваний клуночок зерна виживало багато людей з інших регіонів України.

На сьогодні точна кількість жертв від голоду 1946-1947 рр. не встановлена, різні дослідники оцінюють її від 300 тис. до 1 млн.

Президент України, підтримавши ініціативу громадських організацій, міністерства культури і мистецтв, Державного комітету у справах релігій, Державного комітету телебачення і радіомовлення, ухвалив встановити в країні День пам'яті жертв голодомору і політичних репресій. Заходи, присвячені цьому дню, щорічно проходять в четверту суботу листопада.

Спочатку Указом президента України від 26 листопада 1998 року остання субота листопада оголошувалась Днем пам'яті жертв голодомору, потім Указом від 31 жовтня 2000 року цей день став іменуватися Днем пам'яті жертв голодомору і політичних репресій. У 2007-му році, згідно Указу Президента України № 431/2007 від 21-го травня 2007-го року, в назву цього пам'ятного Дня були внесені зміни: "Внести до Указу Президента України от 26 листопада 1998 року N 1310 (1310/98) "Про встановлення Дня пам'яті жертв Голодоморів та політичних репресій" (в редакції Указа від 15 липня 2004 року № 797 (797/2004) зміни, виключивши у назві та тексті слова "та політичних репресій".

Сучасні законодавчі матеріали

- [Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні : Закон України, 28 листоп. 2006 р., № 376-V](#)
- [Указ Президента України «Про встановлення Дня пам'яті жертв голодоморів» від 26.11.1998 № 1310/98](#)
- [Указ Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України від 26 листопада 1998 року N 1310»](#)

- [Указ Президента України № 797/2004 «Про внесення змін до Указу Президента України від 26 листопада 1998 року N 1310»](#)
- [Указ Президента України № 431/2007 «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Великого терору — масових політичних репресій 1937–1938 років»](#)
- [Резолюція Європейського Парламенту щодо відзначення Голодомору - штучного голоду в Україні 1932-1933 років](#)
- [Розпорядження КМУ Про схвалення Концепції Загальнодержавної національно-культурної програми дослідження Голодомору 1932-1933 років в Україні та увічнення пам'яті його жертв на період до 2012 року](#)

Посилання

- *Бібліографія та анотований покажчик матеріалів про Голодомор (НТШ у Нью-Йорку)*
<http://shevchenko.org/famine>
- *"Голодомор" - меморіальний веб-сайт*
<http://www.holodomor.org>
- *Голод в Україні. Мультимедійна довідкова презентація*
<http://www.historywiz.com/ukrainefamine.htm>
- *Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кер. кол. упоряд. р. Я. Пиріг. - К.: Політвидав України, 1990. - 605 с.*
<http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/Publicat/Fam-Pyrig.php>
- *Голодомор 1932-1933 рр. Харківська область*
<http://golodomor.kharkov.ua/>
Сайт подає обширну історію питання визнання трагедії Голодомору у світі; заходи та події, приурочені 75-м роковинам Голодомору; документи, фото, свідчення очевидців, архівні матеріали, музеї пам'яті.

- Голодомори в Україні. Спеціальний розділ сайту Державного комітету архівів України <http://www.archives.gov.ua/News/Holod.php>
- Громадський проект «Меморіали Комісії Конгресу США по українському голоду 1932-33 рр. у мережі» <http://www.maidan.org.ua/holodomor>
- Геноцид українського народу: Голодомор 1932–1933 рр. Спеціальний розділ офіційного веб-порталу Державного комітету архівів України <http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/>
- Голодомор 1932-1933 – геноцид українського народу : презентація http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/golodomor_na_mon.pdf
- Громадський проект: Збір переказів очевидців та фото пам'ятних знаків. <http://maidan.org.ua/2011/11/holodomor---henotsyd-pamyatajemo-26-lystopada-2011---u-kyjevi-i-po-vsij-ukrajini/>
- Голодомори в Україні 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 : матер. до бібліографії документальних публікацій / упоряд. Л.П. Одинока, Л.Ф. Приходько, Р.В. Ромноаський. – К. : [УНДІАСД], 2005.– 55 с. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/Golodomori.pdf>
- Голодомор. Комуністичний геноцид в Україні. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ebook/golodomor-komunistichni-genotsid-v-ukraini>
- Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / кер. Кол. Упоряд. Р. Я. Пиріг. – К. : Політвидав України, 1990. – 605 с. <http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/Publicat/Fam-Pyriq.php>
- Голодомор на Луганщині 1932-1933 рр. Документи. Аналіз. Коментарі / авт.- упоряд. М.М. Старовойтов, В.В. Михайличенко. – К.: Стилос, 2008. - 288 с., іл. – Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Publicat/Luganshina_golod2.php
http://www.archives.gov.ua/Publicat/Golodomor_Luganshina.pdf

- *Забуттю не підлягає. Голодомор 1932-1933 р.р. Свідки свідчать*
<http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-1F1F58B9CF480>
- *До 75-х роковин Голодомору. Спеціальний розділ офіційного сайту Президента України*
http://www.president.gov.ua/content/golodomor_75.html
- *До 75-х роковин Голодомору. Спеціальний розділ сайту Міністерства закордонних справ України*
<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/14504.htm>
- *До 75-х роковин Голодомору. Спеціальний розділ сайту Служби безпеки України*
http://ssu.kmu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/category?cat_id=63245
- *Електронний архів голодомору в Україні 1932–1933 років*
http://www.history.org.ua/?discussion&nazva=_Holod
- *Меморіальний сайт "Famine-Genocide"* <http://faminegenocide.com>
- *Окремий розділ офіційного сайту Національного Інформ агентства України "УкрІнформ" присвячений Голодомору*
<http://golodomor.ukrinform.com/index.php>
- *Пам'ять про голодомор*
<http://www.memory.gov.ua/page/pamyat-pro-golodomor-1932-1933>
Сайт Українського інституту національної пам'яті. Інтернет-проект.
- *Програма «Уроки історії: Голодомор 1932-33 рр.» МБФ «Україна 3000»*
<http://ukraine3000.org.ua/yesterday/vchora/5216.html>
- *То був страшний навмисний голод : рекомендаційний бібліографічний список / уклад. Н.О. Гажаман // ДЗ «Національна бібліотека України для дітей»*
<http://www.chl.kiev.ua/bibliograf/golod%201932-1933/index.htm>

- Товариство „Меморіал” ім. В. Стуса

<http://memorial.kiev.ua/>

Сайт Київської міської організації Всеукраїнського Товариства "Меморіал" ім.В.Стуса.

- Україна пам'ятає – світ визнає! Голодомор 1932-33 рр.

<http://holodomor33.org.ua/>

Цей сайт створений Міжнародним благодійним Фондом „Україна 3000” у рамках спеціалізованої програми «Уроки історії», одним із завдань якої є донесення правди про Голодомор до народу України, створення умов для визнання Голодомору актом геноциду проти української нації, а також підтримка різних проектів, які сприятимуть формуванню фундаментальної науково-дослідної бази з вивчення різних аспектів історії Голодомору.

- Уроки історії: Голодомор 1932-33 рр.

<http://golodomor.org.ua/category/golodomor>

- Хроніка подій голодомору // Прихована правда .Статті, матеріали, документи / авт. і упоряд. Я. Хортяні. – Будапешт, 2004. – Режим доступу:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/ukranok/az_elrejtett_igazsag/pages/ukran/009_ukran9.htm

- Штучний Голод-Геноцид 1932-33 рр. в Україні

<http://www.infoukes.com/history/famine>

- «FAMINE - GENOCIDE in UKRAINE 1933»

<http://faminegenocide.com>

Веб-сайт створений Комітетом пам'яті жертв Голодомору при Українсько-Канадському конгресі (Відділення в Торонто) упродовж 1998-2002 рр. Англомовний

Радимо прочитати

Історія втілення теми голодомору 1932 - 1933 років в українській літературі стала часткою загальної української історії, в якій питання історичної правди у радянські часи перебували під пильним оком держави, набували суб'єктивного забарвлення, а тому замість відображення реальних подій створювався міф про радянську дійсність, культуру, яку нині влучно визначено як культуру соцреалізму.

На теренах України література з максимальним відображенням трагедії голодомору 1932 - 1933 років починає з'являтися вже в роки перебудови. Оповідання, повісті, що базувалися на автобіографічних спогадах-враженнях, друкуються насамперед у періодичних виданнях, шокуючи читачів щирою правдою.

Вшановуючи пам'ять померлих та усіх, хто зазнав голодомору, українська література художнім словом підтверджує свідчення очевидців, що зафіксовані в документах, показує, якими були ці жахливі роки. Це як контрольне нагадування про осмислення майбутнього України.

Книги онлайн

- *Багрянний І. Сад Гетсиманський : роман / І. Багрянний. – Режим доступу:*
<http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=29>
- *Багрянний І. Тигрлови : роман / І. Багрянний. – Режим доступу:*
<http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=30>
- *Барка В. К. Жовтий князь : роман / В. К. Барка. – Режим доступу:*
http://www.ukrcenter.com/Література/Василь-Барка/20220-10/Жовтий-Князь#_blank
- *Василенко В. Голодомор 1932–1933 років в Україні як злочин геноциду. Правова оцінка / В. Василенко. – Режим доступу:* <http://www.e-reading.club/book.php?book=1001117>
- *Виноградська Н. Голодомор / Н. Виноградська. – Режим доступу :*
<http://maysterni.com/publication.php?id=42051>
- *Гуцало Є. Сльози Божої Матері [Текст] : повісті. – Режим доступу :*
<http://toloka.to/t66454>

- Дзеркало душі народної: Спогади та враження відвідувачів виставки про Голодомор 1932-1933 років в Україні "Розсекречена пам'ять" / упоряд. В. Даниленко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 767 с.
- Загребельний П. Тисячолітній Миколай [Текст] : роман / П.Загребельний.- Режим доступу : http://chtyvo.org.ua/authors/Zahrebelnyi/Tysiacholitnii_Mykolai
- Земляк В. Лебедина згряя [Текст]: романи / В.Земляк. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Zemliak/Lebedyna_zhraia_Zeleni_Mlyny/
- Кирій І. Голодна весна : автобіогр. повість / І. Кирій. - К. : Молодь, 1993. - 256 с. – Режим доступу: http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/1000049/Kiriy_Ivan_-_Golodna_vesna.html
- Колективізація і голод на Україні: 1929-1933 : збірник матеріалів і документів // АН України. Ін-т історії України [та ін.] ; упоряд.: Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна ; відп. ред. С.В. Кульчицький. - К. : Наук. Думка, 1992. – 736 с.
- Копитько І. Свіча нашої пам'яті: голодний мор 1932-1933 років / І. Копитько // Вісник книжкової палати. – 2007. - №11. – С. 47-48. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/DAD/publ/Kopitko_11_07.pdf
- Конквест Р. Жнива скорботи : Радянська колективізація і голодомор / Р. Конквест. - К. : Либідь, 1993. – 384 с. – Режим доступу : <http://zhnyva33.narod.ru>
- Кульчицький С. В. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид: мовою документів, очима свідків / С. В. Кульчицький. - К.: Наш час, 2008. - 239 с. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Stanslav_Kulchytskyi/Holod_1932-1933_pp_v_Ukraini_iak_henotsyd_movoju_dokumentiv_ochyma_svidkiv.pdf

- *Кульчицький С. Голодомор 1932-1933 років як геноцид : труднощі усвідомлення / С.В.Кульчицький.-К.: Наш час, 2007.-424с.:фото. – Режим доступу:*
http://chtyvo.org.ua/authors/Stanislaw_Kulchytskyi/Kulchytskyi_S_Holodomor
- *Палій О. Голодомор як масове вбивство за етнічною ознакою [Електронний ресурс] / О. Палій // Українська правда. – 2006. - 15 лист. – Режим доступу:*
<http://www.pravda.com.ua/articles/2006/11/15/3177422/?attempt=1>
- *Прихована правда .Статті, матеріали, документи [Електронний ресурс] / авт. і упоряд. Я. Хортяні. – Будапешт, 2004. – Режим доступу:*
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/ukranok/a_z_elrejtett_igazsag/pages/ukran/000_konyveszeti_adatok.htm
- *Стаднюк , І. Люди не ангели [Текст] : роман /І.Стаднюк. – Режим доступу :* http://royallib.com/book/stadnyuk_ivan/lyudi_ne_angeli.html
- *Старів С. Страта голодом [Текст] /С.Старів. - Режим доступу:*
http://krotov.info/lib_sec/05_d/ol/ot.htm
- *Самчук У. Марія [Текст]: роман / У.О.Самчук.-К.:Укр.письменник, 1999.-189с. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=226>*
Роман Уласа Самчука "Марія" художній твір про голодомор тридцять третього року і насильницьку колективізацію, про так зване "розкуркулення" справжніх господарів землі, про трудів-ників-хліборобів.
- *Тичина П. Голод : вірш / Павло Тичина. – Режим доступу :*
<http://ukrbooks.com/ua/Golod/>
- *Український хліб на експорт. 1932-1933 / за заг. ред. В. Сергійчука. – Режим доступу:*
http://fs152.www.ex.ua/get/822c0d9dbacacc98a2d506b681f0d2a5/4027298/Укр.хлеб_на_экспорт_1932-1933_0001.pdf

- *Хвильовий М. Голод : вірш /Микола Хвильовий. – Режим доступу : http://ukrlit.org/khvyliovyi_mykola/holod*
- *33-й: голод : Народна Книга-Меморіал / упоряд.: Л. Б.Коваленко, В.А.Маняк – К.: Рад. письменник. 1991. – 584 с. – Режим доступу: <http://corp.nbuv.gov.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB>*

Відео- та аудіоматеріали

- *Фільм про Голодомор 1932-33 рр. «Закляття безпам'ятства»*
[Частина 1](#) [Частина 2](#) [Частина 3](#) [Частина 4](#) [Частина 5](#) [Частина 6](#) [Частина 7](#)

Документально-публицистичний фільм «Закляття безпам'ятства. Голодомор 1932-33 рр. на Луганщині» розповідає про голодні роки, пережиті жителями Луганщини, північні райони якої під час Голодомору входили до складу Харківської області. Творці фільму зібрали разом спогади очевидців тих страшних років.

- *[Виставка «Страчені голодом: невідомий геноцид українців»](#)*

Виставка підготовлена у рамках програми «Уроки історії» Міжнародного благодійного фонду «Україна – 3000». Куратор – кандидат історичних наук Олеся Стасюк.

Дизайн – Тетяна Журавська, Олена Ващевська.

Музика – «Панахида» композитора К.Г. Стеценка у виконанні Українського православного літургійного хору. Диригент Нестор Олійник (м. Торонто, Канада)

- *[Спогади Чалого Григорія Яковича, 1918 року народження, жителя с. Безруки Дергачівського району Харківської області \(документ rtf, 33кБ\)](#) ДАХО. - Ф. Р-6459, оп. 2, спр. 38*

- *«Панахида за померлими з голоду» [Завантажити \(трз, 61 МБ\)](#)*

Автор: Є. Станкович

Виконання: Заслужений симфонічний оркестр Державної телерадіокомпанії України

Диск виготовлено Українським інститутом національної пам'яті

- «Літургія» (фрагменти) [Завантажити \(mp3, 28 МБ\)](#)

Автор: К. Стеценко

Виконання: Камерний хор «Київ» під керуванням М. Гобдича

Запис надано Українському інституту національної пам'яті А. Вітер.

- Кінофільм "Під знаком біди". [Завантажити \(MP4, 320x240, 101 МБ\)](#)

Київнаукфільм, 1990. Режисер К. Крайній, автор сценарію Ю. Черниченко.

Фільм присвячено пам'яті трагічних подій 1932 - 1933 років - голодомору у чорноземних регіонах України і Північного Кавказу. У фільмі широко

використана стара кінохроніка, інтерв'ю людей, які пережили ті часи, а

також фольклорний пісенний матеріал України, Кубані та

Ставропольського краю. Центральний державний кінофотофоноархів імені Г.С. Пшеничного.

- Радіовистава за поемою Ніни Виноградської «Голодомор» [Завантажити \(mp3, 11 МБ\)](#)

У поемі «Голодомор» відтворені страшні події геноциду українського народу зі слів матері авторки – Марії Єгорівни Манько, свідка Голодомору.

Строфи поетичного твору ілюстровані архівними документами партійних і радянських органів 1932 – 1933 років.

Виконавці: заслужені артисти України Євген Плаксін і Олександр Гава, авторка поеми, заслужений діяч мистецтв України Ніна Виноградська.

